

FODOR ISTVÁN: OLÁH MIKLÓS HUNGARIÁJA

Egy eddig ismeretlen kézirat és a magyar nyelvi adatok tanulságai. Bp., 1990. Akadémiai Kiadó. 111 l. + 16 l. facsimile (Humanizmus és reformáció 17.)

Az Oláh Miklós e munkájával foglalkozó modern kutatás számára egyetlen kézirat állt rendelkezésre, a bécsi Nemzeti Könyvtárban őrzött, a szerző által javított példány. Az 1938-as kritikai kiadás (BSM-RAc) is csak ezt vehette alapul, összehasonlításokat legfeljebb a XVIII. századi nyomtatott kiadásokkal lehetett tenni, amelyek egy azóta elveszett másik kéziratot is felhasználtak. A Fodor István által felfedezett kölni kódex *Hungaria* szövege a műről alkotott eddigi képünket alapvetően nem változtatja meg, mivel az ismert bécsi forráshoz képest „nincs lényeges különbség”. Az apró eltérések beható vizsgálata és az azokból levonható következtetések azonban szolgálnak olyan — elsősorban nyelvtörténeti és földrajztörténeti — adalékokkal, amelyek megérdemlik a figyelmet.

A kölni kódexet 1631-ben másolták, a bécsi császári könyvtárból egy „könyvgyűjtő és műpártoló kölni érsek” jóvoltából került a dómkönyvtárba, ahol Fodor István ráakadt. A szerző a legkisebb részletekre is kiterjedő összehasonlító vizsgálattal megállapítja, hogy a kézirat nem lehet közvetlen másolata az ismert bécsi szövegnek, feltehetően egy azzal nem teljesen azonos változat alapján készült. Az eltérésekből kiderül, hogy az 1631-es másolónak nehézséget jelenthetett a magyar nevek másolása és értelmezése. Figyelmetlenségből és a helyismeret hiányából adódóan is kerültek hibák a szövegbe, bizonyos adatok felcserélődtek vagy kimaradtak. Mindezen szövegromlások ellenére is lehet következtetni a mintául szolgáló kéziratra, amely a XVI. század második feléből származónak tűnik. Felismerhető ugyanis a XVI. századi kancelláriai helyesírás. Tekintettel Zsámboky János szerepére Oláh Miklós műveinek utóéletében, Fodor István azt is megvizsgálta, nem származhatott-e Zsámbokytól a kölni

kódex forrása. Ennek lehetőségét a helyesírás jelentős eltérése miatt zárja ki.

A latin szövegbe ágyazott magyar és magyar vonatkozású szavak elemzésénél alapvető kérdés, hogy Oláh Miklós vajon valóban magyar anyanyelvű volt-e, tehát hitelesnek tekinthetők-e ezek az adatok. A kérdés tárgyalása azért szükséges, mert az újabb román szakirodalom nyomán egy román nemzetiségű humanista képe rajzolódik ki, akinek „(természetszerűleg) román”, német és latin nyelvtudása mellett a magyarról nem esik szó. Fodor István három döntő érveléssel bizonyítja, hogy a magyar adatok hitelességéhez nem férhet kétség. Különösen érdekes az eddigi kutatás által figyelembe nem vett két magyar nyelvű levélfogalmazványra való hivatkozás. A szerző mindkettőnek közli betűhű átiratát és hasonmását is.

A *Hungaria* szövege 569 magyar név- és szóadatot tartalmaz. (545 földrajzi név, 14 családnév, 10 közszó). A nyelvi sajátosságok mintaszerű elemzése különösen a helyesírás, a hangjelölés és a különféle hangtani jelenségek vonatkozásában szolgál újdonsággal a nyelvészeknek, de adódnak figyelemreméltó név- és szótörténeti tanulságok is. A földrajzi nevekkal kapcsolatban a szerző felhívja a figyelmet a felderítetlen vagy kétes lokalizációjú adatokra, és a komplex kutatás szükségességét hangsúlyozza, „nyelvészek, történészek és földrajzkutatók együttes vizsgálódásával”.

Fodor István megkísérli rekonstruálni a *Hungaria* XVI–XVII. századi történetét, egy szándékolt, de meg nem valósuló nyomtatott kiadás tervére alapozva feltételezéseit. A szálak Oláh Miklóstól Zsámbokyn keresztül vezetnek Hugo Blotiusig a bécsi császári könyvtárba, majd a — közelebből nem ismert — Pauker-házba, ami akár nyomda és kiadó is lehetett. A nyomta-

tásra végül nem került sor, de — Fodor István hipotézise szerint — a bécsi kiadó „mégis úgy gondolhatta, hogy a kéziratok tartalmaznak történelmi és tudományos értéket, tehát meg akarta menteni a pusztulástól”. Így készülhetett a felfedezett kölni kódex, ami egyébként más írásokat is tartalmaz, legfontosabb közülük Aeneas Sylvius Piccolomini *Historia Australis*. A *Hungaria* hányatott történetének tisztázási kísérlete során a szerző arra a következtetésre jut, hogy a műnek körülbelül egy tucat kéziratot másolata létezhetett, amelyekből most is mindössze kettőt ismerünk.

A kötet adattár-részében a félezernél több földrajzi név összegyűjtése a könyv közel egyharmadát teszi ki (40 lap). Az összeállítás teljesebb és pontosabb az 1938-as kritikai kiadásban közölt hasonlónál. Elismerésre méltó a szigorú következetesség, amely megkönnyíti az adattár használatát. A nevek ABC-rendben sorakoznak; a betűrend által meghatározott helyen szerepelnek a neveknek mindazon változatai, amelyeknél keresni lehet őket: a *Hungariában* előforduló alak, az Oláh Miklós korában használt magyar név mai helyesírásán és a későbbi, hivatalos magyar változat. Megtalálhatjuk például *Sanctus Nicolaust*, *Szentmiklóst* és *Törökszentmiklóst* is. A szükséges tudnivalók a korabeli magyar névnel

szerepelnek (természetesen a másik két variánsnál nem marad el az utalás): a helység Szabolcs megyében van; következik a hivatkozás a kritikai kiadás megfelelő helyére, majd az adat idézése a szükséges szövegkörnyezettel. A címszót hivatkozás zárja, a tárgyra vonatkozó szakmunkák vonatkozó helyeire, a választott példa esetében Szamota István és Kiss Lajos műveire.

Az ismertetett könyv egyik érdemét abban látom, hogy a kimerítő, sok szempontú feldolgozás után Fodor István közkinccsé teszi mindazokat a tanulságokat és következtetéseket, amelyekkel az újonnan felfedezett forrás gazdagítja tudományunkat. Nem elhanyagolandó az sem, hogy a felfedezés „ürügyén” Fodor István áttekintheti és újragondolja az Oláh Miklóssal való foglalkozás eddigi eredményeit. A több évszázadot átfogó kiadás és kutatástörténet összegzése megkönnyíti a téma további búvárlóinak dolgát (a forrás- és irodalomjegyzék 148 tételt tartalmaz!). A hiányok kijelölése, a majdani vizsgálatok teendőinek meghatározása ugyancsak hasznosnak ígérkezik. A munka tehát nemcsak a friss eredmények értékes összefoglalása, hanem ösztönző és kikerülhetetlen állomás a további kutatás számára is.

Bartók István

GEORGIUS PURKIRCHER: OPERA QUAE SUPERSUNT OMNIA.

Edidit Miloslaus Okál. Bp., 1988. Akadémiai Kiadó. 255 l. (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum. Series nova, tomus X.)

A jeles neolatin sorozat eme legújabb darabja tudománytörténeti esemény: egy szlovák tudós kritikai kiadásában jelennek meg Budapesten egy 16. századi pozsonyi német humanista, Georg Purkircher (Purkircher György, Juraj Purkicher) művei. A felvidéki németek (ne feledjük, Pozsonyban Trianon előtt még a német volt a legnagyobb népcsoport!) kitelepítésük után többé már nincsenek abban a helyzetben, hogy saját múltjuk irodalmi alkotásait feldolgozzák, a feladat a magyar és szlovák irodalomtudományra maradt. Úgy kell ezt a feldolgozást elvégeznünk, hogy egy pillanatra se felejtjük el: ezek az írók a történelmi Magyarországon (szlovákul: Uhorsko), s ebben a korban azon belül is a Habsburgok

által birtokolt országrész szellemi életének voltak szerves részei, s csak másodlagos szerepet játszott, hogy német, szlovák vagy magyar nemzetiségűek.

Miloslav Okálnak, a kötet sajtó alá rendezőjének neve nem ismeretlen a magyar kutatók előtt, ő volt az, aki kiadta Koppay György (Juraj Koppay) és Rakovszky Márton (Martinus Rakocius, Martin Rakovszky) műveit. A két, erős cseh kapcsolatokkal rendelkező humanistát joggal tartotta magáénak (is) a szlovák irodalomtörténet, így jelenhettek meg mindkettőjük művei Pozsonyban, míg az egyértelműen német Purkircher, úgy látszik, szülővárosa nem fogadta be. Az életútja pedig tipikusnak mondható abban a korban és